

Додаток
до листа Міністерства
освіти і науки України

**Інформаційні матеріали
до слухань у Комітеті Верховної Ради України
з питань освіти, науки та інновацій
«Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти;
вимірювання та механізми подолання»**

Українська освіта у 2020-2022 роках зіштовхнулася із значними викликами – це, зокрема, вимушені перерви у навчанні зумовлені пандемією та повномасштабною війною, обмеження доступу до очного навчання, значні обмеження для реалізації дистанційного навчання, враховуючи перебої з електроенергією та інтернетом. Це призвело до освітніх втрат на рівні загальної середньої освіти.

Зважаючи на умови завершення 2021/2022 навчального року Міністерством освіти і науки на початок 2022-2023 н. р. надано рекомендації закладам освіти щодо організації освітнього процесу після вимушеного переривання його звичного перебігу, викликаного спочатку тривалими карантинами, потім – військовою агресією російської федерації на території нашої держави (лист МОН від 19.08.2023 № 1/9530-22 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році»). Зокрема, з метою виявлення втрат у навчанні педагогічним працівникам на початку 2022/2023 навчального року рекомендовано провести діагностувальні роботи для виявлення рівня опанування учнями навчального матеріалу, яким вони оволодівали у попередні навчальні роки самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання. Результати діагностування рекомендовано використати для коригування календарно-тематичного плану вивчення предмета/інтегрованого курсу. Залежно від готовності здобувачів освіти оволодівати програмовим матеріалом, для подолання виявлених утруднень у навчанні запропоновано розширити (збільшити) тематичний блок «Повторення (за попередній навчальний рік)» і відповідно ущільнити програмовий матеріал, який має вивчатися у новому навчальному році.

У 2022/2023 навчальному році платформа Всеукраїнської школи онлайн поповнилась діагностувальними тестами з української мови та математики. Це допоможний інструмент, який надасть змогу учителям встановлювати рівень знань учнів, зокрема за попередні два роки навчання, та виявляти, що

потрібно додатково опрацювати. Таке діагностування передбачено для ключових етапів навчання – на початку 5 класу за другий цикл початкової освіти (3-4 клас), у 7 класі для діагностики адаптаційного циклу базової освіти (5-6 клас) та у випускному 9 класі для виявлення можливих прогалин за перші два роки другого базового циклу базової середньої освіти (7-8 клас). Діагностувальні тести розроблено в межах ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти», що впроваджується в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe).

Державною службою якості освіти України за підтримки ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти», що впроваджується проєктом «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) у січні - березні 2023 року було проведено дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. Участь у дослідженні взяли 150 шкіл з усіх областей України. Вибірка закладів освіти розраховувалася на основі даних Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» про перелік діючих закладів освіти I-III ст. та контингент учнів/учениць станом на грудень 2022 року. Збір даних відбувався шляхом онлайн-анкетування учасників освітнього процесу.

З ініціативи Державної служби якості освіти України та за підтримки Міністерства освіти і науки України на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини 22 лютого 2023 року проведено круглий стіл «Вплив війни на результати навчання». Під час заходу відбулося обговорення питань щодо: якості освіти в умовах воєнного стану; використання й тлумачення понять «освітні прогалини», «освітні втрати», «навчальні втрати», «освітні розриви», «втрати в навчанні»; заходів, щодо подолання освітніх втрат й освітніх розривів.

Фахівцями Українського центру якості освіти (далі – УЦОЯО) у 2023 році підготовлено та оприлюднено аналітичний матеріал «Навчальні втрати; сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» (автори Г. Бичко, В. Терещенко, наукове консультування Т. Вакуленко) (https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf). В матеріалах розглядається різниця між освітніми та навчальними втратами, висвітлюються підходи до визначення та вимірювання втрат у навчанні в світі та в Україні. Також пропонуються підходи, щодо мінімізації навчальних втрат в нашій країні на рівні загальної середньої освіти, спираючись, зокрема, на рекомендації міжнародних організацій та враховуючи при цьому специфіку української системи освіти.

Проблема вимірювання та подолання освітніх втрат та освітніх розривів потребує комплексного вивчення і спільної роботи різних інституцій із її вирішення. Заходи з компенсації освітніх втрат здобувачів освіти

необхідно здійснювати на всіх рівнях: від державного рівня, рівня громади до закладу освіти, педагогів, батьків.

Насамперед необхідно визначитися з термінологією і механізмом вимірювання освітніх втрат та освітніх розривів.

Ураховуючи особливості і різницю умов навчання в різних регіонах/населених пунктах України тощо, саме педагогічні працівники певного закладу освіти можуть визначити освітні втрати й освітні розриви на рівні певного класу, групи учнів чи окремих здобувачів освіти. Це зумовлює необхідність розробки конкретних інструментів для діагностування з кожного навчального предмета і методичних рекомендацій щодо встановлення освітніх втрат й освітніх розривів та шляхів їх подолання.

У цьому контексті необхідно для кожного предмета виокремити базовий навчальний матеріал, потрібний для подальшого навчання; продовжити роботу з розроблення діагностувальних тестів з окремих предметів. Одним із прикладів подібних інструментів може слугувати розроблений за підтримки проєкту SURGe інструментарій для діагностування навчальних втрат на платформі Всеукраїнської школи онлайн: <https://mon.gov.ua/ua/news/sho-take-diagnosticschni-testi-na-vsho-ta-yak-nimi-koristuvatis-vebinari-dlya-pedagogiv>). Інструменти діагностування мають бути доступними для вчителів, щоб за потреби їх можна було використати для виявлення проблем та організації роботи з надолуження навчальних прогалин.

Також доцільно провести аналіз актуальних (чинних) навчальних посібників діагностувального спрямування з навчальних предметів/інтегрованих курсів різних рівнів освіти і систематизувати їх у рекомендований перелік.

Водночас важливо забезпечити підтримку проведення започаткованих на сьогодні моніторингових досліджень загальнодержавного та регіонального рівнів; забезпечити участь України в міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (PISA, TIMSS, PIRLS). У цьому контексті необхідно розвивати систему діагностики освітніх здобутків, навичок та навчальних втрат за допомогою національних стандартизованих тестувань на різних рівнях загальної середньої освіти.

Ключовою умовою мінімізації рівня освітніх втрат, як свідчить міжнародний досвід, є поновлення навчального процесу. Тому важливою умовою подолання освітніх втрат і освітніх розривів в Україні є забезпечення доступу здобувачів освіти до очного навчання в безпечних умовах. Цього року передбачено 1,5 млрд гривень субвенції регіонам на облаштування в школах якісних укриттів. Міністерством освіти і науки спільно з Міністерством економіки та Міністерством фінансів України доопрацьовано проєкти постанов Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на облаштування

безпечних умов у закладах загальної середньої освіти» та «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання шкільних автобусів». Зазначені проекти надіслано на погодження заінтересованим центральним органам виконавчої влади.

Одним із шляхів подолання освітніх розривів і освітніх втрат може бути повторне здобуття загальної середньої освіти в тому самому класі.

Допомогою дітям у надолуженні втрачених знань і навичок може стати планування закладом освіти додаткових компенсаційних занять, програма тьюторства тощо. Важливо, що така робота не повинна стати ще одним додатковим неоплачуваним або низько оплачуваним навантаженням для вчителів, які мають отримувати гідну оплату праці та не мати значних обсягів понаднормової роботи. Одним зі способів вирішення цієї проблеми може бути освітня субвенція на години варіативної складової, зокрема на індивідуально-групові заняття, адже не кожна громада може профінансувати такі видатки.

Слід зазначити, що в умовах повномасштабної війни значну кількість навчальної літератури знищено або пошкоджено, що зумовлює зниження можливостей закладів освіти, зокрема в частині подолання освітніх втрат та освітніх розривів. З метою визначення необхідного дефіциту навчальних видань у закладах загальної середньої вважаємо за необхідне здійснити інвентаризацію шкільних бібліотек на деокупованих територіях та передбачити бюджетні кошти на додаткові/повторні видання підручників, навчальних посібників тощо.

Разом з тим, Міністерство фінансів України вважає передчасним обговорення питання визначення фінансового ресурсу для забезпечення заходів з компенсації освітніх втрат та освітніх розривів (лист №07010-07-5/10659 від 19.04.2023). Питання визначення обсягу фінансового ресурсу та джерел для забезпечення заходів з компенсації освітніх втрат і освітніх розривів, згідно з позицією Міністерства фінансів, доречно розглядати лише за результатами напрацювання алгоритму проведення відповідних досліджень та формалізації механізму вимірювання освітніх втрат і освітніх розривів.

В умовах обмежених часових, матеріальних і людських ресурсів для подолання втрат у навчанні слід застосовувати заходи, які є якомога більш універсальними, автоматизованими і максимально використовувати вже існуючі ресурси, оптимізувати час навчання, застосовувати міжнародні практики тощо.

Наприклад, за пропозицією ГО «Асоціація керівників шкіл м. Києва», Департамент освіти і науки виконавчого органу Київської міської адміністрації пропонує змінити у травні-червні 2023 року звичну класно-урочну систему на індивідуалізоване / групове навчання (для

подолання «навчальних» розривів), запровадити проведення індивідуальних та групових компенсаторних занять / консультацій). Важливо, що така модифікація освітнього процесу не потребує додаткового фінансування.

Також надолужуючи програми можуть реалізовуватись закладами позашкільної освіти і в літніх таборах. Наприклад, на Житомирщині за підтримки UNICEF У межах крос-секторального проєкту «Catch up-класи» реалізується програма «Спільно до навчання», що надає можливості для навчання та розвитку дітей, які мають обмежений доступ до освіти: <https://zhtrda.zht.gov.ua/na-zhytomyrshchyni-vzhe-funktsionuiut-catch-up-klassy-z-a-pidtrymky-unicef/>.

Для подолання освітніх втрат й освітніх розривів на рівні загальної середньої освіти суттєвою допомогою може стати навчальний відеоконтент, зокрема використання навчальних відео Всеукраїнської школи онлайн. На жаль, ці матеріали створено не з усіх навчальних предметів і років навчання. Тому доцільно передбачити продовження фінансування цього проєкту для створення навчального відеоконтенту для усіх рівнів загальної середньої освіти і з усіх (або більшості) навчальних предметів/інтегрованих курсів. Слід також зробити такі курси доступними для попереднього скачування з можливістю подальшого використання в режимі офлайн, що важливо в умовах, пов'язаних з обмеженим доступом до електроенергії та інтернету,

Окрім того зазначимо, що упродовж 2020-2022 рр, під час дистанційного навчання, спричиненого пандемією COVID 19 та повномасштабною війною, педагогічними працівниками України створено багато, часто якісного, навчального відеоконтенту (відеоуроків, навчальних відео з окремих тем певних навчальних предметів/інтегрованих курсів), який (за умови надання розробниками дозволу на використання) доцільно зібрати і упорядкувати у банк навчальних матеріалів для використання педагогічними працівниками та здобувачами освіти у процесі подолання освітніх втрат й освітніх розривів.

Не менш значимою є методична підтримка вчителів, допомога і поради для батьків, а також психологічна підтримка всім учасникам освітнього процесу. Необхідно розробити пояснення, рекомендації та поради для вчителів щодо реалізації навчальних програм в умовах подолання втрат у навчанні, ввести відповідні зміни в підготовку педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.

Важливо також продовжувати вже розпочаті зусилля щодо забезпечення усіх учасників освітнього процесу технічними засобами та сучасними ІТ методиками і формувати в суспільстві позитивне ставлення до політик із вимірювання й подолання освітніх втрат.

Пропозиції до Рекомендацій слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти; вимірювання та механізми подолання»

1. Утворити постійну робочу групу (наукові й науково-педагогічні працівники) для вивчення питань, пов'язаних із освітніми втратами та освітніми розривами.

(Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Український центр оцінювання якості освіти, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», Державна установа «Український інститут розвитку освіти»)

2. Проаналізувати й узагальнити зарубіжний досвід ефективних методів подолання освітніх втрат та освітніх розривів.

(Національна академія педагогічних наук України, педагогічні кафедри закладів вищої освіти)

3. Узагальнити досвід ефективних методів / технологій подолання навчальних втрат та освітніх розривів, напрацьований різними суб'єктами освітньої діяльності в Україні.

(Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», Державна служба якості освіти, Національна академія педагогічних наук України)

4. Розробити систему ефективних інструментів, зокрема онлайнових, для поточного діагностування навчальних втрат і розривів з усіх навчальних предметів / інтегрованих курсів.

(Міністерство освіти і науки України, Міністерство цифрової трансформації України, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», Державна установа «Український інститут розвитку освіти», громадські організації)

5. Розробити методичні рекомендації для розроблення та корегування навчальних/освітніх програм з урахуванням потреби в подоланні освітніх втрат.

(Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»)

6. Розробити з урахуванням міжнародних практик та національного досвіду Концепцію розвитку системи стандартизованих оцінювань у сфері

загальної середньої освіти в Україні, передбачивши її реалізацію на всіх рівнях здобуття загальної середньої освіти.

(Міністерство освіти і науки України, Український центр оцінювання якості освіти, Національна академія педагогічних наук України)

7. Забезпечити підтримку проведення започаткованих на сьогодні моніторингових досліджень загальнодержавного та регіонального рівнів для отримання об'єктивних даних про якість освіти.

(Міністерство освіти і науки України, Український центр оцінювання якості освіти, Державна служба якості освіти, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», обласні, Київська та Севастопольська міські державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування).

8. Забезпечити продовження участі України в міжнародному порівняльному дослідженні якості освіти PISA. Розглянути питання участі України в порівняльних міжнародних моніторингових дослідженнях TIMSS (міжнародне порівняльне дослідження прогресу в математичній та природничій грамотності, учнів 4 та 8 класів), PIRLS (міжнародне порівняльне дослідження читачкої грамотності, учні 4 класів).

(Міністерство освіти і науки України, Міністерство фінансів України, Український центр оцінювання якості освіти)

9. Передбачити включення питань вимірювання освітніх втрат і розривів та ефективних методів / технологій їх подолання в освітні програми закладів вищої педагогічної освіти й систему післядипломної педагогічної освіти.

(Міністерство освіти і науки України, заклади вищої освіти, заклади післядипломної педагогічної освіти).

10. Продовжити наповнення платформи Всеукраїнська школа онлайн навчальними матеріалами, розробленими відповідно до нових державних стандартів початкової і базової середньої освіти. Розвивати потенціал платформи як клієнт-орієнтованого (із можливістю пошуку тем за ключовими словами, проходження тестувань тощо).

(Міністерство освіти і науки України, Державна установа Український інститут розвитку освіти)

11. Реалізувати інформаційну кампанію про освітні втрати та державну, регіональну й місцеву політики щодо їх подолання.

(Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури та інформаційної політики України, обласні, Київська та Севастопольська міські державні (військові) адміністрації, органи місцевого самоврядування)

